

АРАНЂЕЛ СМИЉАНИЋ
Универзитет у Бањој Луци
Филозофски факултет
Студијски програм историје
arandjelsmiljanic@yahoo.com

УДК 929:75 Бијелић Ј.
DOI 10.7251/GUARS1709197S

ПРИЛОЗИ ЗА БИОГРАФИЈУ ЈОВАНА БИЈЕЛИЋА

Апстракт: Рад доноси неколико прилога за биографију познатог сликара Јована Бијелића. У уводном дијелу рјешава се питање времена и мјеста рођења Јована Бијелића, с обзиром на различите податаке о томе у разним и бројним публикацијама у којима је обрађиван његов лик и дјело. Централни и највећи дио рада доноси необјављене архивске документе с краја 1915. године, када је, тада још увијек млад и непознат сликар, Јован Бијелић упутио молбу аустроугарским војним властима у Босни и Херцеговини да му одобре одлазак на југозападно ратиште у својству ратног сликара. Његова молба није сачувана, али зато јесу два документа аустроугарских власти из којих сазнајемо каква је била њихова одлука по том питању. Завршни дио рада говори о посљедњој посјети Јована Бијелића родном селу, и то на основу усмене изјаве особе која се и данас сјећа тог догађаја.

Кључне ријечи: Јован Бијелић, вријеме рођења, Ревеник, Колунић, Босански Петровац, Бихаћ, гимназија, молба, ратни сликар, југозападно ратиште, аустроугарске власти, одбијеница, сљепоћа, поврат вида, посљедња посјета Ревенику.

Живот и дјело Јована Бијелића били су предмет обраде у бројним публикацијама различите садржине и намјене, од новинских чланака који су пратили изложбе његових слика, преко посебних издања и монографија, све до енциклопедијских јединица.¹ Циљ овог рада није да прикаже његов живот и

¹ D. Arambašić, *Izložba Jovana Bijelića, Siba Miličića i Petra Dobrovića*, Misao, 1921, 476; R. Marković, *Jovan Bijelić*, Raskrsnica, 1924, 13/14, 86–87; M. Crnjanski, *Slikarstvo Jovana Bijelića*, Reč i slika, 1926, 3–16; В., *Слике гг. Бијелића и В. Станојевића у Гардиском дому*, Политика, 14. X 1926; G. Krklec, *Izložba slika Jovana Bijelića, Život i rad*, 1929, knj. III, br. 18, 447–478; Б. Поповић, *Изложба слика Јована Бијелића*, СКГ, 1929, књ. XXVII, бр. 1, 50–53; *Колективна изложба Јована Бијелића у Уметничком павиљону*, Мисао, 1929, 174–176; С. Стојановић, *Колективна изложба Јована Бијелића*, Политика, 15. IV 1929; М. Кашанин, *Изложба слика г. Јована Бијелића*, СКГ, 1932, књ. XXXV, бр. 8, 611–613; Р. Петровић, *Фовизам Јована Бијелића*, Политика, 10. IV 1932; Р. Vasić, *Umetnički lik Jovana Bijelića*, Beograd 1951; *Enciklopedija Jugoslavije* 1,

активност у ликовној умјетности, јер је то у довољној мјери саопштено у наведеним издањима. Умјесто тога, као основни задатак намеће се исправљање грешака у досадашњим приказима биографије Јована Бијелића, уз указивање на неке непознате детаље из његовог живота. Да бисмо остварили овај задатак, било је неопходно коришћење објављених историјских извора (попис становништва у Босни и Херцеговини обављен 1895), необјављене грађе из Архива Босне и Херцеговине и једна усмена изјава особе која се и данас сјећа посљедње посјете Јована Бијелића родном селу.

Прво спорно питање јесте вријеме и мјесто рођења Јована Бијелића, јер су они различито навођени при писању његове биографије. Када је ријеч о времену његовог рођења, у *Enciklopediji Jugoslavije* (оба издања) наведен је 19. јун 1886. године.² Међутим, у *Српском биографском речнику* стоји да је он рођен 30. јуна 1884. године.³ И док се разлика од 11 дана (19. и 30. јун) врло лако може објаснити употребом различитих календара (јулијански и грегоријански),⁴ много већа мистерија остаје година његовог рођења. У недостатку других свједочанстава морамо се осврнути на податак са надгробног споменика Јовану Бијелићу, на коме стоји да је рођен 1886. године.⁵ Дакле, у овом случају тачан податак доноси *Enciklopedija Jugoslavije*, у оба своја издања.

Друго спорно питање односи се на мјесто рођења Јована Бијелића, које се различито наводи у литератури. Тако у *Enciklopediji Jugoslavije* (оба издања)

Zagreb 1955, 559–560 (P. Vć); M. Kolarić, *Jovan Bijelić*, Izraz, Sarajevo 1958, knj. II, sv. 1; Смаил Тихић, *Јован Бијелић, живот и дјело*, Сарајево 1972; М. Б. Протић, *Јован Бијелић*, Београд 1972; Л. Трифуновић, *Српско сликарство 1900–1950*, Београд 1973; Олга Милановић, *Јован Бијелић позоришни сликар*, Београд 1981; Олга Милановић, *Београдска сценографија и костимографија 1868–1941*, Београд 1983, 148–194; *Enciklopedija Jugoslavije* 1, Zagreb 1984, 695–696 (P. Vć); Вида Зеремски, *Библиографија Спомен-збирке Павла Бељанског*, Нови Сад 1997 (студије, чланци, прикази о Јовану Бијелићу и његовом дјелу од 1920. до 1995, са библиографском обрадом каталога његових изложби); *Српски биографски речник* 1, Нови Сад 2004, 532–534 (Ве. Јовановић и З. Т. Јовановић); Симона Чупић, *Београд Јована Бијелића*, Београд 2014; Muharem Bazdulj, *Ista svetlost drukčije treperi*, list "Vreme", 25. decembar 2014; Р. Латинковић, А. Смиљанић, Ч. Јеличић, *Колунић село, школа, људи*, Колунић 2016, 128–133 (Р. Латинковић).

² *Enciklopedija Jugoslavije* 1, Zagreb 1955, 559–560 (P. Vć); *Enciklopedija Jugoslavije* 1, Zagreb 1984, 695–696 (P. Vć). Претпостављамо да се иза овога крије Павле Васић, који је још 1951. објавио књигу о Јовану Бијелићу.

³ Дакле, двије године раније у односу на запис у *Enciklopediji Jugoslavije*. *Српски биографски речник* 1, 532–534 (Ве. Јовановић и З. Т. Јовановић).

⁴ Дјед аутора овог рада, Драго Смиљанић, такође је имао два датума рођења (3. и 15. фебруар 1920). Разлика од 12 дана посљедица је уласка у нови вијек (XX) у коме разлика између два календара више није била 11, већ 12 дана.

⁵ Јован Бијелић је сахрањен на Новом гробљу у Београду. Занимљиво да се до марта 2016. године изнад његовог гроба налазила дрвена даска, која је замијењена савременим мермерним спомеником са плочом. Нови споменик подигнут је захваљујући помоћи начелника Општине Босански Петровац Златка Хујића и Удружења Петровчана у Београду. О свему више видјети у Р. Латинковић, А. Смиљанић, Ч. Јеличић, *Колунић село, школа, људи*, 133 (Р. Латинковић).

уз његово име стоји: Kolunić, Srez bosansko-petrovački⁶, односно: Kolunić, Bosanski Petrovac.⁷ Међутим, у неким другим публикацијама уз његово име као мјесто рођења стоји: Ревеник, Босански Петровац.⁸ Слично шаренило влада и у осталим публикацијама, те се намеће питање гдје је он рођен: у Колунићу или у Ревенику. Одговор на ово питање релативно је једноставан када се има у виду аустроугарски попис становништва из 1895. године, из кога сазнајемо да је село Колунић имало више заселака, међу којима се помиње и Ревеник.⁹ Не треба сумњати да је слична ситуација била и девет година раније, када је рођен Јован Бијелић. Стога је најбоља формулација да је он рођен у Ревенику, тада засеоку Колунића код Босанског Петровца¹⁰. На сличан, али не и потпуно идентичан начин, описано је мјесто његовог рођења у *Српском биографском речнику* (заселак Ревеник код села Колунића код Босанског Петровца),¹¹ који је у овом случају ближи истини у односу на *Enciklopediju Jugoslavije*. При томе не смијемо занемарити чињеницу да се Ревеник касније издвојио као посебно село,¹² те је моја формулација нешто прецизнија од оне у *Српском биографском речнику*.

Мјесто и вријеме рођења, као и породица из које је потекао, ни по чему нису указивали да ће једног дана Јован Бијелић постати славни сликар, сценограф и ликовни педагог. По мишљењу ликовних критичара он је био једна од најмаркантнијих личности у српском сликарству између два свјетска рата.¹³ Његов отац Илија био је самоуки грађевинар и столар, уз примарне пољопривредне послове које је обављао. Мајка Дева рођена Стојановић, по пословима које је обављала и начину живота који је водила, није се разликовала од других жена у Ревенику. Јован је имао и два брата, старијег Владу и млађег Душана, који су до краја живота остали на очевом имању у Ревенику.¹⁴ За Јована се зна

⁶ *Enciklopedija Jugoslavije* 1, Zagreb 1955, 559–560 (P. Vć)

⁷ *Enciklopedija Jugoslavije* 1, Zagreb 1984, 695–696 (P. Vć).

⁸ То је званичан податак који се чак и чита посјетиоцима "Спомен-музеја Јован Бијелић" у Босанском Петровцу, у што се лично увјерио аутор овог рада приликом посјете Музеју у лето 2015. године.

⁹ Поред Ревеника, биљеже се још Осјеченица и Поље. Треба поменути да је назив села Ревеник написан као "Ервеник", што се може приписати грешци писара. *Glavni rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 22. aprila 1895*, Sarajevo 1896, 260–261; P. Латиновић, А. Смиљанић, Ч. Јеличић, *Колунић село, школа, људи*, 62–63 (А. Смиљанић).

¹⁰ Управо ова формулација употребљена је при писању биографије Јована Бијелића за монографију: *Колунић село, школа, људи*, 128 (А. Смиљанић).

¹¹ *Српски биографски речник* 1, 532 (Ве. Јовановић и З. Т. Јовановић)

¹² Тренутно је у припреми мој рад о локалним идентитетима села Ревеника и Колунића, као и о постанку села Ревеника, који ће бити објављен у Зборнику радова са научног скупа одржаног на Филозофском факултету у Бањој Луци новембра 2016. године.

¹³ Ова оцјена добија на снази када се зна да је изречена још за живота самог Јована Бијелића. *Enciklopedija Jugoslavije* 1, Zagreb 1955, 559–560 (P. Vć).

¹⁴ Посљедњи од Бијелића био је Ратко (Раде), који је погинуо 1995. као припадник Војске Републике Српске. Тренутно у Ревенику нема мушких чланова ове породице. P. Латиновић, А. Сми-

да је основну школу завршио у Петровцу 1897, да би потом до 1902. похађао гимназију у Сарајеву. Од 1903. до 1905. био је у Занатској школи у Земуну. Године 1906. био је у приватној сликарској школи Јана Карела Јановског (у то вријеме сликао је природу у околини Сарајева). У Умјетничкој академији у Кракову био је од 1908. до 1913. код професора Теодора Аксентовича, Леона Вучулковског и Јозефа Панкијевича. Од новембра 1913. до јуна 1914. боравио је у Паризу на Academie de la Grande Chaumiere код Ђорђа де Кирика. Првих пет мјесеци 1915. провео је на прашкој академији код Влаха Буковца, након чега је постављен за асистента цртања на Великој гимназији у Бихаћу.¹⁵

О овом периоду његовог живота мало се зна, свакако много мање у односу на раније и касније вријеме (биљежи се само брак који је 1916. склопио са учитељицом Софијом Гжонђељ, која је била Пољакиња¹⁶). Истражујући у Архиву Босне и Херцеговине у Сарајеву за рад на монографији о Колунићу, наишао сам на занимљиве документе у којима се помиње име Јована Бијелића. Управо ово откриће представља и најважнији прилог за биографију славног сликара, те се самим тим може оцијенити и као суштински дио овог рада. У првом документу, писаном на њемачком језику, датираном 16. децембра 1915. године, стоји:

K. und k. Militärkommando in Sarajevo
M. A. Nr. 30. 133
Jovo Bjelic – Abweisung

An

die Landesregierung für B. u. d. H.

Sarajevo, am 16. Dezember 1915. in Sarajevo.

Auf die gesch. Note. Nr. 202.336/I-2 vom 26. November 1915 an den
Kommandierenden Gen. für BH.

љанић, Ч. Јеличић, *Колунић село, школа, људи*, 133 (Р. Латиновић и А. Смиљанић). Јованов старији брат Владо имао је троје дјеце: Ђуру, Зору и Милку. Млађи брат Душан је са женом Јеком, која је била родом из Лике, имао седморо дјеце: Аницу, Десу, Драгу, Илију, Саву, Ђуру и Ратка (познатијег као Раде). Податке у усменој изјави саопштио Бранислав Дукић Браја (1950), дугогодишњи председник Удружења логораша Републике Српске, иначе син Владине ћерке Милке.

¹⁵ *Српски биографски речник* 1, 532 (Ве. Јовановић и З. Т. Јовановић)

¹⁶ *Српски биографски речник* 1, 532 (Ве. Јовановић и З. Т. Јовановић); Р. Латиновић, А. Смиљанић, Ч. Јеличић, *Колунић село, школа, људи*, 128 (Р. Латиновић)

Ad Befehl Präs. Nr. 26.857/I vom 11. d. M. des Kmdn. Gen. in BH. wird das Ersuchen gestellt, den Gymnasiallehrer Jovo Bjelic zu verständigen, dass seinem Ansuchen um Zulassung an die Südwestfront als Kriegsmaler mit Rücksicht auf seine Dienstpflicht nicht willfahrt werden kann.¹⁷

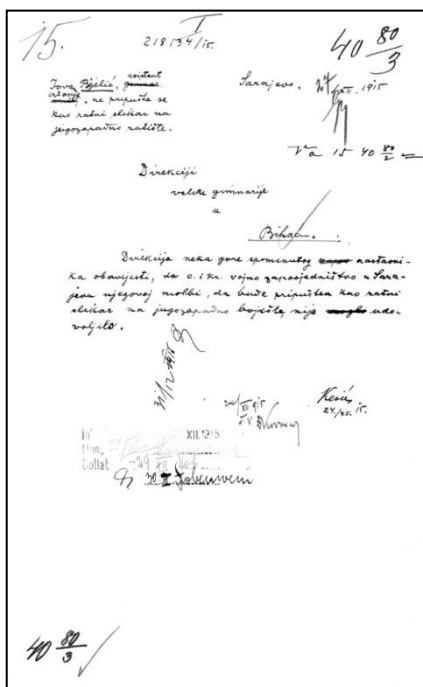
Превод гласи:

Царска и краљевска војна команда у Сарајеву
Јово Бијелић – одбијеница

Земаљској влади за Босну и Херцеговину

Сарајево, 16. децембра 1915. у Сарајеву.

На примљени допис број 202.336/I-2 од 26. новембра 1915. командујућем генералу за Босну и Херцеговину.

По наредби поднесак број 26.857/I од 11. овог мјесеца, командујућег генерала у Босни и Херцеговини налаже се, да се гимназијском професору Јови Бијелићу да на знање, да се не може одобрити његов захтјев за дозволу одласка

¹⁷ Arhiv Bosne i Hercegovine, ZVS – 115–117; 40/80 (1915)

на југозападни фронт као ратног сликара, с обзиром на његове службене дужности.

Неколико дана потом услиједио је нови документ, писан латиницом на српском језику, који садржи сљедећи текст:

Jovan Bijelić, asistent crtanja, ne propušta se
kao ratni slikar na jugozapadno ratište

Direkciji
velike gimnazije u Bihaću.

Direkcija neka gore spomenutog nastavnika obavijesti, da с. (carsko) i kr. (kraljevsko) vojno zapovjedništvo u Sarajevu njegovoj molbi, da bude pripušten kao ratni slikar na jugozapadno bojište, nije udovoljilo¹⁸.

Вјерујемо да је молба Јована Бијелића била искључиво умјетнички мотивисана, али су аустроугарске власти у Босни и Херцеговини другачије мислиле. Иако се радило о југозападном ратишту, тачније фронту гдје су се сукобљавале војске црно-жуте монархије и Италије, на којем је био велики број наших људи, сасвим сигурно и земљака самог Јована Бијелића, војне власти у Сарајеву су одбиле његову молбу, правдајући то службеним дужностима Јована Бијелића у гимназији у Бихаћу. Наравно, постоји могућност да су они страховали како би им потенцијалне скице и слике на неки начин могле наштетити и угрозити њихове ратне планове, тим више ако се има у виду његова национална припадност, као и чињеница да су Италија и Србија у то вријеме имале заједничког непријатеља – Аустроугарску монархију. Стога је и разумљиво одбијање молбе нашег сликара. Остаје непознато како је он реаговао на ову одбијеницу и да ли је евентуално у наредном периоду покушао нешто слично.

Између два свјетска рата услиједио је најплоднији умјетнички период Јована Бијелића. И поред личне трагедије (ћерка Дубравка стрељана је на Бањици 1944. као активисткиња у НОБ-у)¹⁹, са ликовним и педагошким радом није престао чак ни за вријеме њемачке окупације Југославије. Иако је смањио продукцију, свакако због старости, са сликањем није престајао све до 1956, када је ослијепио због тровања метил-алкохолом, а потом је услиједила и неуспјела операција. Срећом, после друге операције (1958) је прогледао на десно око и поново сликао. Према усменој изјави Даринке Смиљанић (1925), иначе

¹⁸ Arhiv Bosne i Hercegovine, ZVS – 115–117; 40/80 (1915)

¹⁹ Дубравка је прије рата била истакнута спортисткиња, од 1937. до 1939. првакиња Београда и Србије у неким пливачким дисциплинама. Јован је имао и сина Северина, који је био активан у више спортова: пливање, смучање, фудбал, али је прије свега остао упамћен по бројним позоришним и филмским улогама. Р. Латиновић, А. Смиљанић, Ч. Јеличић, *Колунић село, школа, људи*, 133 (Р. Латиновић).

баке аутора овог рада, Јован Бијелић је посјетио своје родно село Ревеник, тачније породицу свог брата Душана, након те операције. По њеним ријечима, он је толико добро видио на то једно око да је могао "усред ноћи, по мјесечини, читати и најситнија слова". Нажалост, она се не сјећа које године је Јован Бијелић долазио у Ревеник (сјећа се само да је то било у љето), што је и разумљиво, будући да је од тада прошло више од пола вијека. У обзир долазе године од 1959. до 1963. С обзиром на то да је недуго потом преминуо (12. марта 1964)²⁰, вјероватно је то било 1962. или 1963. године. То је уједно била његова посљедња посјета родном селу.

Аранђел Смиљанић

Прилози за биографију Јована Бијелића

Резиме

У уводном дијелу рада дефинитивно је утврђено вријеме и мјесто рођења славног сликара Јована Бијелића, које је у публикацијама посвећеним његовом животу и раду било различито навођено. Он је рођен 19/30. јуна 1886. у Ревенику, тада засеоку Колунића код Босанског Петровца. Године 1915. постављен је за асистента цртања на Великој гимназији у Бихаћу. Из тог, нешто слабије познатог периода његовог живота, потиче необјављена архивска грађа, захваљујући којој сазнајемо више о плановима Јована Бијелића. Наиме, у новембру те године (1915) упутио је молбу аустроугарским војним властима у Босни и Херцеговини да му омогуће одлазак на југозападно ратиште (фронт према Италији) у својству ратног сликара. Међутим, оне су га одбиле, страхујући да то није мотивисано умјетничким разлозима, већ да би то могао бити параван за шпијунске активности. Природно, оне то нису изравно поменуле, правдајући свој одговор службеним дужностима које Јован Бијелић има у гимназији у Бихаћу, али се тако нешто наслућује из одбијенице.

Године 1956. Јован Бијелић је ослијепио усљед тровања метил-алкохоллом. Двије године касније, након успјешне операције, вид му је враћен на једно око. То је толико успјешно изведено да је, према изјави једног свједока, могао да чита и најситнија слова. Наравно, поново се вратио сликарству, коме је остао вјеран до краја живота, марта 1964. Претходно је посјетио своје родно село Ревеник, вјероватно у љето 1962. или 1963. године.

²⁰ Иза Јована Бијелића остало је више од двије хиљаде слика. Треба истаћи да је за редовног члана САНУ примљен 1963. године. *Српски биографски речник* 1, 534 (Ве. Јовановић и З. Т. Јовановић).

Arandjel Smiljanic

Contributions for the Biography of Jovan Bijelic

Summary

In the introductory part of the paper the time and place of birth of the famous painter Jovan Bijelic is definitely determined, which in publications dedicated to his life and work was quoted differently. He was born on 19/30 June 1886 in Revenik, then a village of Kolunici near Bosanski Petrovac. In 1915 he was appointed as an assistant of drawing at the High School in Bihac. From that, some less well-known period of his life came an unpublished archival material, thanks to which we found out more about the plans of Jovan Bijelic. In fact, in November of that year (1915), he sent a petition to the Austro-Hungarian military authorities in Bosnia and Herzegovina to allow him travelling to the southwest frontline (a front towards Italy) as a war painter. Nonetheless, they rejected him, fearing that it was not motivated by artistic reasons, but it could be a cover for spying activities. Naturally, they did not mention it straightforwardly, justifying their reply with official duties, which Jovan Bijelic had in the high school in Bihac. However, something like that could be implied in the rejection.

In 1956 Jovan Bijelic blinded due to poisoning of methyl alcohol. Two years later, after a successful operation, his sight was restored on one eye. It was so successfully carried out, that according to the statement of a witness, he was able to read the smallest letters. Of course, he returned to painting, to which he remained faithful until his death in March 1964. Previously, he visited his native village Revenik, probably in the summer of 1962 or 1963.